

BANK FAOLIYATIDA RISKLARNING O'ZARO ALOQASINI TAQQOSLASH**Zokirova Diyora Iqboljon qizi****Olqarova Zarina Nosir qizi***Toshkent moliya instituti talabasi**Toshkent moliya instituti talabasi*

Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar mamlakatimizning milliy davlatchiligi va suvereniteti uchun mustahkam poydevor bo'ldi. Bugungi kunda O'zbekiston zamonaviy bank tizimiga ega bo'lib, izchil va izchil rivojlanmoqda. Tijorat banklarining jami aktivlari 2021 yil 1 yanvar holatiga ko'ra 277 trln. so'mni tashkil etdi, bu ko'p jihatdan banklarning kredit qo'yimalari o'sishiga bog'liq. Kapital yetarliligining asosiy ko'rsatkichlarini saqlab qolish va tijorat banklarining likvidligini ta'minlash maqsadida 2020 yil 25- fevralda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki "Tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo'yiladigan talablar to'g'risida" Nizomi qabul qilingan. O'zbekistonda banklarning jadal rivojlanishi munosabati bilan ularning sub'ektlari faoliyat bilan bog'liq bo'lgan barcha risklar majmuasini yaxshi bilishlari juda muhim sanaladi. Bank faoliyatida risklarning o'zaro aloqasini taqqoslash va identifikatsiyalash masalasi dolzarb va murakkab sanaladi. So'nggi yillarda moliya bozorlari, mahsulotlar va moliyaviy xizmatlarni taqdim etuvchi tashkilotlarning jadal rivojlanishi bilan risk sohasida me'yoriyhuquqiy tartibotga oid salmoqli qonunchilik va bilimlarning yuzaga kelgani ham qo'shimcha murakkablik tug'dirmoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, har qanday bank faoliyati risklar akkumulyatsiyasiga moyil sanaladi. Shu asosda iqtisodchilar kutilmagan hodisalar bilan bog'liq risklarni ajratadilar Tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo'yiladigan talablar to'g'risidagi nizomga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida

– bu pul mablag'lari taklifining maksimal pasayishi, shuningdek, banklarga qo'yilgan muayyan cheklovlar natijasida kelib chiqadigan umumiy risklardir.

– bu shunday risklarki, ularning orasida foiz stavkalarining kutilmaganda ortish ehtimoli ham bo'lib, bunda bank to'lov muddati majburiyatlar bo'yicha to'lovlar muddatidan keyin keladigan aktivlarga ega bo'ladi.

– bu olingan kreditlar muayyan miqdorda va belgilangan vaqtda to'lanmagan taqdirda yuzaga keladigan risklardir.

– bu nokompetentlik yoki ayrim samarasiz operatsiyalarni amalga oshirish bilan tavsiflangan riskmenejmentni o'zida aks ettiruvchi umumiy risklardir.

Bunga samarali va xavfsiz faoliyatga to'sqinlik qiluvchi banklar faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlarda kutilmagan o'zgarishlar kiritiladi. Bank faoliyati bilan bog'liq risklar kategoriyalari Odatda, risk ko'rsatkichi quyidagicha hisoblanadi: , VR PC RI bu yerda: RI – risk ko'rsatkichi; PC – boshlang'ich o'rnatilgan kapital;

VR – riskli aktivlarning qiymati.

Hisob-kitoblar natijasida risk ko'rsatkichini olish mumkin. Risk ko'rsatkichi shkalasi sifatida muayyan doiraviy oraliqlar o'rnatilgan bo'lib, ular banklarning ehtimoliy risk darajasini baholashga imkon beradi. Bank moyil bo'lgan risklar birgalikda ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu risk-menejment tizimlari, xususan, foiz risklarini tuzishda hisobga olinishi kerak. Mazkur riskni banklar o'zining iqtisodiy faoliyatida duch keladigan boshqa tizimli risklardan ajratilgan holda ham, boshqa risklar bilan o'zaro bog'liqlikda ham ko'rib chiqish mumkin. Bu aksariyat hollarda bank operatsiyalari uchun bozor sharoitlarining o'zgaruvchanligi ko'plab omillarning bir vaqtda ta'sir qilishi bilan shartlanganligiga bog'liq. Bunda fiksirlangan daromadlilikka ega moliyaviy instrumentlarning (masalan,

doimiy kuponli obligatsiyalar) bozor qiymati daromadlilikning bozor stavkasi ortganda kamayishini va kamayganda esa ortishini ta'kidlash lozim. Banklarga tatbiqan foiz riski sof daromad qisqarishidan to stavkalar darajasining o'zgarishi oqibatida o'z kapitali qiymatini yo'qotish riskigacha belgilanishi mumkin bo'lib, buning natijasi o'laroq jalb qilingan mablag'larning o'rtacha qiymati joylashtirilgan mablag'lar qiymatidan ortib ketadi. Bank foiz riski menejmenti aktivlar va majburiyatlarni boshqarishni o'z ichiga oladi. Ushbu risk-menejmentning o'ziga xos xususiyati uning cheklanganligi hisoblanadi. Bir tomondan – likvidlik va kredit riski talablari, boshqa tomondan – boshqa banklar bilan narx raqobati tufayli. Foiz riskini boshqarishning bir qancha kontseptsiyasi mavjud. Foiz riskini risk-menejmenti kontseptsiyasi vaziyatlar nisbatan past foiz stavkalari o'sishi kutiladi Foiz stavkalari o'sib, o'z maksimumiga erishishi kutiladi. Nisbatan yuqori foiz stavkalari pasayishi kutiladi. Foiz stavkalari pasayadi, minimalga yaqin tavsiyalar:

- qarz mablag'lari muddatini oshirish;
- investitsiya muddatini qisqartirish;
- fiksirlangan foiz stavkali kreditlarni kamaytirish;
- uzoq muddatli zayomlar olish;
- investitsiyalarning bir qismini (qimmatli qog'ozlar shaklida)sotish
- ayrim riskli kredit liniyalarini yopish
- qarz mablag'lari muddatini qisqartirishni boshlash;
- investitsiya muddatlarini oshirishni boshlash;
- fiksirlangan stavkali kreditlash ulushini oshirishga tayyorgarlikni boshlash;
- qimmatli qog'ozlarga investitsiyalar ulushini oshirishga tayyorgarlik ko'rish
- qarz mablag'lari muddatlarini qisqartirish;
- fiksirlangan foiz stavkali kreditlar ulushini oshirish;
- investitsiyalar hajmini oshirish;
- yangi kredit liniyalarini ochish
- qarz mablag'lari muddatlarini oshirishni boshlash;
- investitsiya muddatini qisqartirishni boshlash;
- suzuvchi foiz stavkali kreditlar ulushini oshirish.

Foiz stavkasi darajasi bank faoliyatining moliyaviy natijalariga har xil ta'sir ko'rsatadi. Bozorda foiz stavkalarining darajasidagi o'zgarish bankning daromadlilik darajasini pasaytirib, o'z kapitalini kamaytiradi. Riskni kamaytirish uchun banklar joylashtirilgan mablag'lar bo'yicha foiz stavkasiga risk-mukofot yoki sug'urta foizi miqdorini ham kiritadi. Bir tomondan, bunday xarakterdagi jiddiy risk muhim daromad manbai bo'lishi mumkin, boshqa tomondan, haddan tashqari ko'p foiz riski bank daromadliliigi va uning kapitaliga xavf tug'diradi. Shunga bog'liq ravishda foiz riski va uni boshqarishni muvofiq baholash masalalari bank menejmentining muhim funktsional yo'nalishlarini o'zida ifodalaydi.